

תפילה לחולים בכלל

1. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ח עמוד א

א"ר חייא בר אשי אמר רב, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם יש לו חולה בתוך ביתו - אומר בברכת חולים, ואם צריך לפרנסה - אומר בברכת השנים.

2. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קטז עמוד א

דרש ר' פנחס בר חמא: כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנא': חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה.

3. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מ עמוד א

מאי גרמא? אילימא כל המבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל שאין מבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שימות, שימות ס"ד: אלא, כל שאין מבקר חולה - אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות.

4. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס סימן שלה

סעיף ד: אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חליו ויטייאש מלבקש עליו רחמים. (וכל שביקר ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים המצוה)
סעיף ה: כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקדש.
סעיף ו: יכלול אותו בתוך חולי ישראל, שיאמר: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. ובשבת אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא.

5. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פה עמוד א

מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל; דתניא, דבי ר' ישמעאל אומר: ורפא ירפא - מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות

6. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד א

דאמר רב אחא: הנכנס להקזיז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל: ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. כי קאי מאי אומר? - אמר רב אחא: ברוך רופא חנם.

7. דברי הימים ב פרק טז פסוק יב

וַיִּחַלְא אֶסָא בְּשֵׁנֹת שְׁלוֹשִׁים וַתִּשַׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרִגְלָיו עַד לְמַעְלָה חֲלָיו וְגַם צָחֲלָיו לֹא דָרַשׁ אֶת־יָקֹקֶךָ כִּי בְרַפְאִים:

8. מלכים ב פרק כ פסוק א

בְּיָמֵים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמֹות וַיָּבֵא אֱלֹוֹי יִשְׁעֵיהוּ בְּרֶגְלָיו וַיִּשְׁעֵהוּ בְּרֶגְלָיו וַיִּאֶמֶר אֱלֹוֹי כֹה־אָמַר יָקֹקֶךָ צֹו לְבִיתְךָ כִּי מֵת אֲתָה וְלֹא תַחֲיָה:

9. אבן עזרא שמות פרק כא פסוק יט

ורפא ירפא לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ. רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאותו. וכן כתוב: כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה, יח). וכתוב באסא גם בחליו לא דרש את ה', כי אם ברופאים (דה"ב טז, יב).

10. רמב"ן ויקרא פרק כו פסוק יא

והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרום עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ג). ואמר הכתוב (דה"ב טז יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשר רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ: אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו: וכך אמרו (ברכות סד א) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר ט ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא. והוא מאמרם (ברכות ס א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים: וזו היא כונתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו. ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף (שמות כא יח) יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתו שכן יהיה. אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים:

רופא חולי עמו ישראל!

11. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

ומאי חזית דסמכת אהא, סמוך אהא! - כתב קרא אחרינא: הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא? והכתיב ושב ורפא לו! -! ההוא - לאו רפואה דתחלואים היא, אלא רפואה דסליחה היא.

12. ברכי יוסף אורח חיים סימן קטז

ג. דין א. רפאנו וכו'. פ"ב דמגילה דף י"ז למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא והכתיב ושב ורפא לו, ההיא לאו רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה אבל רפואה דתחלואים בתר סליחה. ומכאן יראה דשגו בחוזה האומרים בברכת רפאנו והעלה ארוכה ומרפא לכל

תחלואי נפשנו, דברכה זו ברפואת תחלואי הגוף הוקבעה ולא על רפואה דסליחה. הרב מהר"י אלגאזי בספר נאות יעקב בקונטרס מענה לשון דף ל"ז ע"ב. אבל כמה מגדולי ישראל מרגלא בפומייהו לומר כן, ואין ראייה מהש"ס, דאיברא דעיקר הברכה לרפואה דתחלואים נתקנה, אבל מאחר דרפואה דסליחה אחר תשובה, אי"כ השתא נמי מצי להתפלל על רפואת הנפש בהדי רפואת הגוף, דזמן רפואה לכל היא אחר תשובה ואחר סליחה. וכמדומה לי שהרב הקדוש בספר ראשית חכמה כתב לומר כן.

13. הערות על ברכי יוסף אורח חיים סימן קטז הערה ג

ג. בקשר גודל ס"י ט"ו אות י"א כתב: הרבה גדולים אומרים "והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכות נפשנו רוחנו ונשמתנו". וכתב עוד טעם לזה, דמכיון שתחלואי הגוף הם תולדות של תחלואי הנפש, אי"כ שפיר מבקש על תחלואי הנפש שהם עיקר וסיבת חולי הגוף, ע"ש. ואין לשאול על חז"ל למה לא תקנו הברכה לחולי הנפש בלבד, הרי הוא המסובב. ד"ל שכיון שעל חולי הגוף דרך העולם לשאול משום שהוא הידוע, משא"כ חולאי הנפש סובר שאינו חולה וברי בנפשו ולא ידע כי התאוה כלתיו. לכן תקנו ברכה ידועה לכל. ובאמת העיקר הוא חולי הנפש והידוע על זאת יתפלל. ושוב ראיתי לרבנו בספר חומת אנך ירמיה י"ז: "רפאני ה', בנפשי. וארפה, בגופי. הושיעני, מן המקטרג. ואושעה, מהיסורין. כי תהילתי אתה, ואין גואל בלעדיך". ושם בישיעה פרק ל"ח כתב בשם הר"ן בדרשותיו, שמי שחולה בחולי הגוף והנפש צריך לרפא קודם חולי הנפש שהוא הגדול וגם הוא הגורם לחולי הגוף, עש"ב. וכן בצוארי שלל הפטרת פרי בחוקותי אות ג'. ומובא ביפה ללב ח"א כאן.

14. טור אורח חיים הלכות תפלה סימן קטז (ביתר אריכות ברוקה)

שמיינת רפאנו ומה ראו לומר רפואה בשמיינת א"ר אחא מתוך שניתנה מילה בשמייני וצריכה רפואה קבעה בשמיינת וגם כדי לומר גאולה בשביעית שינו סדר הפסוק שהיה ראוי לומר רפואה בין סליחה לגאולה כדפרישית לעיל כדכתיב הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי אלא שראו לקבוע גאולה בשביעית הילכך קבעה מיד אחר ברכה שאחריה ויש בה כ"ז תיבות כנגד כ"ז פסוקים שבפרשת מילה וכ"ז תיבות בפסוק ויאמר אם שמוע עד רופאך שבזכות התורה והמצות באה רפואה וכ"ז אותיות בפסוק כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא

15. דף על הדף מגילה דף יז עמוד ב

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל נשאל ע"י גוי מלומד אחד, מה הוא זה שאתם מתפללים "רופא חולי עמו ישראל" וכי רק לחולי ישראל השי"ת מרפא ולא לחולי אומות העולם, והשיב לו הר"רי עפ"י הגמרא הכא דהכוונה לרפואה שלאחר מילה שנתנה בשמייני, וזהו שייך רק בחולי עמו ישראל.

16. שמות פרק טו

(כג) וַיָּבֹאוּ מִרְתָּהּ וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מִיָּם מִמֶּנָּה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מְרָה: (כד) וַיִּלְנוּ הָעַם עַל־מִשְׁחָה לְאִמֹר מִהֲנִשְׁתָּה: (כה) וַיִּצְעַק אֱלִיָּקִיזֶק וַיִּוְרְהוּ יִקְוֶק עַי וַיִּשְׁלַךְ אֱלֹהִים וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שָׁם שָׁם לֹו חֶק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסְהוּ: (כו) וַיֹּאמְרוּ אִם־שְׁמוּעַ תִּשְׁמָע לְקוֹלִי יִקְוֶק אֱלֹהֵיךָ וְהַיִּשָּׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזִינָה לְמִצְוֹתָיו וְשִׁמְרָתָּ כְּלַחֲקָיו כְּלַחֲמִחָה אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לְאִנְשֵׁים עֲלִידֵי כִי אֲנִי יִקְוֶק רַפְּאָד: ס

17. מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק טו פסוק כו

כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך ואם אשים כי אני ה' רפאך כך דברי ר' יהושע. ר' אלעזר המודעי אומ' שמוע יכול רשות ת"ל תשמע קבעו הכת' חובה... אם עשית כן כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך מה ת"ל כי אני ה' רפאך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דברי תורה שנתתי לך חיים הן לך רפואה הן לך שני כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא (מש"ד כב).

18. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת בשלח פרק טו סימן כו

כי אני ה' רופאך. זו תורה, שנאמר כי חיים הם למוצאייהם (משלי ד כב), ואומר רפאות [תהי] לשרך (שם ג ח): ד"א רפאך. לעולם הבא:

19. שכל טוב (בובר) שמות פרשת בשלח פרק טו סימן כו

כלומר מיני חולי שמחלין את הגוף: אשר שמתו במצרים. אלו עשר מכות שבכללם לקו חמשים מכות: לא אשים עליך. ומכיון דכתיב לא אשים עליך מה ת"ל כי אני רופאך, אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אמור להם לישראל כל זמן שהן שומעין כל מצוותי, ואין עוברין על אחת מהן, אינן נוזקין כלל, כיון שעוברין הריני מכה אותם, שנאמר והשיב בך את כל מדוי מצרים (דברים כח ט), כיון שחוזרין לפני בתשובה הריני מרפאם, שהרי דבר תורה שנתתי לכם, הם חיים לכם, הם רפואה לכם, וכה"א כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא:

20. רש"י שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק כו

לא אשים עליך - ואם אשים הרי היא כלא הושמה, כי אני ה' רופאך, זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם, כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל [דבר זה] פן יביאך לידי חולי זה [וכן הוא אומר (משלי ג ח) רפאות תהי לשר

21. אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרשת בשלח פרק טו פסוק כו

ועוד, כי אני ה' אהיה רופאך מכל מחלה שגזרתי להיותם על הארץ, אין לך צורך לרופא, כאשר רפאתי המים המרים, שאין יכולת ברופאים לרפאם. והנה דבר מרה הפך המכה הראשונה, כי מימי היאור היו מתוקים ולא יכלו לשתות מהם. וכאן המים המרים שבו מתוקים. והנה השם עשה הדבר והפכו. על כן יש לך להשמר שלא תמר בו, ולאהוב אותו, כי הוא ייטיב לך:

22. רש"י הירש שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק כו

מחלה - אינה מציינת רק מחלת הגוף, אלא כל הפרעה ועיכוב בנחות ההרגשה, כולל ההרגשה הנפשית, כגון: "ואין - חלה מכם עלי" (שמואל א' כב, ח); וכן לגבי כללות ההווייה, כגון: "ובל - יאמר שכן חליתני" (ישעיה לג, כד); וכן לגבי שלום הארץ: "ואת - תחלואיה אשר - חלה ה' בה" (דברים כט, כא); ובייחוד גם לגבי אי - הנוחות הנגרמת לצורך ייסור וענישה: "הכיתה אתם ולא - חלוי" (ירמיה ה, ג); "הכוני בל - חליתני" (משלי כג, לה). נמצא זה פירוש דבר ה': שמירת מצוותי תגן עליך מפני ייסורים הבאים לחנך אותך, פן אשים אותם עליך כדרך אשר - שמתו במצרים. ה' אינו נותן את ברכתו לאנשים ולמדינות שאינם שומרים את משפטיו, מצוותיו וחוקיו, ובלי שמירה זו הם נידונים לכליון. שמירת מצוות ה' היא אפוא תרופה המונעת בעד כל צרת הגוף והחברה.

23. מלבי"ם שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק כו

(כו) ויאמר אם שמוע תשמע וכו' כל המחלה וכו'. כי המחלה ששם במצרים לא היתה מחלה טבעיית רק נסיית שבה בסבת חולי נפש, שע"י חולי נפשם במעשים רעים ומשוקצים, הכה ה' אותם בתחלואים יוצאים מגדר הטבע שאין להם רפואה, כי תחלואים טבעיים רובם יש להם רפואה, ואם ישמעו לקול ה' ולמצוותיו וחוקיו שהודיע להם, שהוא העץ שהורהו ה', ימתקו המים הרעים, ר"ל חולי נפשם, ולא יוכו עוד

בתחלואי מצרים, שעד עתה דבקו במדוי מצרים הרעים ע"י שהלכו בדרכם הנשחת ולא היתה רפואה לחלים בדרך הטבע, כי אני ה' רפאך, ברפואה שלמעלה מן הטבע כמו שנרפאו המים ע"י עץ מר. והנה מדוי מצרים אין להם רפואה כמ"ש יככה ה' בשחין מצרים אשר לא תוכל להרפא, אבל בישראל הקדוש ברוך הוא מקדים תמיד רפואה למכה, שזה נכלל במ"ש כי אני ה' רופאך, ר"ל שלפני המכה אקדים תמיד הרפואה, והטעם בזה כשהשם מכה את מצרים תכלית המכה הוא כדי להכות לא כדי לרפאות, אבל כשמכה את ישראל, אין המכה למען הכות, רק כדי לרפאות חולי נפשם, וה"ז דומה כרופא הבא להקזיז דם שמכין תחלה הסממנים והתרופות לעצור את הדם, כן יקדים ה' תמיד רפואה למכה, וז"ש שכל המחלה אשר שמת במצרים שהיה תכליתה כדי להכות, לא אשים עליך, כי אם אכה אותך, יהיה זה מצד שאני ה' רופאך, יהיה זה לרפואה אל חולי הנפש. והנה הודיע להם שהתורה והמצוות שצוה ה' לבני ישראל לא היו הצווים כדרך האדון המצוה אל עבדו, רק כדרך הרופא המצוה את החולה, רצוני שהאדון המצוה אל עבדו באו הצווים לצורך האדון המצוה שיעבוד עבודתו, ואם יעבור על פקודתו ויעניש אותו, אין העונש מקושר עם חטאו, רק העונש תלוי ברצון האדון וחרון אפו בו על שלא עבד עבודתו הראוי, אבל הרופא המצוה את החולה באו הצווים לצורך החולה שנצטווה, ואם יעבור על פקודתו העונש רצוף בהחטא עצמו לא בהרופא, וכן המצוות שצוה ה' אותנו אינם לצרכו רק לצרכנו לרפאות חולי נפשנו, ואם נעבור על מצותיו העונש רצוף בהעברה עצמה, וז"ש אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, [שכבר בארתי שיש הבדל בין שמע בקול ובין שמע לקול, ששמע בקול הוא קבלת הדברים, ושמע לקול מציין ששומע לשכל מליו], ר"ל שתשמע מצד שתראה שהמצוות הם להנאתך ולטובתך, ותעשה הישר בעיניו מצד שהוא הישר והטוב ובה תאזין למצותיו, שהם המצוות שיש להן טעם, ושמרת כל חקיו הם אלה שאין להם טעם, אז תרויח כי כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך, כי המצוות והחקים הם ארוכה ומרפא שלא ידבקו בך מדוי מצרים הרעים שהיית עלול להם, כי אני ה' רופאך, במצוות שאני נותן לפניכם איני כאדון המצוה אל עבדו לצרכו, רק כרופא שצוויי בהנהגת החולה הם לצורך החולה, וכששומע אל הרופא יהיה בריא אולם, וכשממרה מצותיו הכין לו כלי מות:

24. דרשות הר"ן דרוש ו

לכן אין ספק כי בזמנים האלו ראוי לחפש היטב על רפואת הנפש, ולהקדימה על רפואת הגוף. הוא שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים מא ה) אני אמרתי ה' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך, פירוש אני בחליי הייתי מתפלל על רפואת נפשי, ועליה היא השתדלותי, לא על רפואת הגוף. ואין ספק שכל משכיל ראוי להקדים רפואת הנפש על רפואת הגוף, כי גם בחולי הגוף נשאלה שאלה בחכמת הרפואה, כשיזדמנו שני חלאים בשני איברים איזה מהם ראוי להקדימו ברפואתו, והושב על זה בשלשה דרכים, האחד שראוי לרפאות אותו שהוא יותר חזק הסכנה, השני שראוי לרפאות אותו שהוא סיבה לחבירו, השלישי שראוי לרפאות אותו שלא יתרפא חבירו כי אם בהרפאו. וכל אלה השלשה מסכימים ברפואת הנפש והגוף, כי אין ספק שהנפש היא גדולת הסכנה מהגוף, שהגוף אובד והנפש נשארת. וכן אין ספק אצלי שחליי הנפש סיבה לחליי הגוף, וכי לא יתרפא הגוף מבלי הרפא הנפש, כמו שאמרו רבותינו ז"ל בברכות (לג א) שבמקומו של רבי חנינא בן דוסא היה ערוד אחד שהיה ממית את הבריות, ובאו ואמרו לרבי חנינא בן דוסא, ונתן עקבו על חורו ונשכו ומת הערוד, והביאו לבית המדרש, ואמר להם ראו בני שאין ערוד ממית אלא חטא ממית. הנה מבואר שחליי הנפש סיבה לחליי הגוף, וכי הנפש הבריאה תדחה הסיבות הממיתות כולם.

25. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן קטז

וא"כ בתפלה מבקשין על דרך השיבונו ה' אליך ונשובה, שיהיה הוא המתחיל ואח"כ אנו, וזה שאומרים (רפאני) [רפאנו] ה', ההתחלה ממך, ונרפא (נו"ן הרבים מדברים בעדס) אנחנו מסיימין ומתגברין, כי היא רפואת הנפש.